

RİTWİK GHATAK: İSTENMEYEN BİR YÖNETMEN*

Shaji Chennai

Çeviri: İlker Mutlu

Bugün yönetmenlerin yönetmeni kabul edilen Rus yönetmen **Andrei Tarkovsky**'ye birkaç izleyici tarafından filmleri için giriş biletlerinin yanında baş ağrısı hapı verilmesi önerildi! **Jean Renoir**'nın *Oyunun Kuralı* filmini izlemeye gelmiş olan seyircilerin bazıları sinema salonunu ateşe vermeye varacak derecede tahrik olmuşlardı. Eleştirmenler bugün bu filmi dünyada şimdiye kadar yapılan en iyi on film arasında saymaktalar. Tarihi bir meseledir ki Fransız dahi yönetmen **François Truffaut**, **Satyajit Ray**'in *Pather Panchali*'si için dayanılması çok zor yorumunu yapmıştır!

Ünlü Bengalli şair ve film yönetmeni **Buddhadeb Dasgupta**, bir zamanlar şöyle demişti:

Bazı filmlerin film makaraları ardına saklanan fantezi ve realitesinin bize ulaşması biraz zaman alabilir. Bazı zamanlar, belli filmler izleyiciden nispeten daha fazla ilgiye, dikkate gereksinim duyabilirler. İzleyiciler onları seyretmek için sabra ve zihniyete sahip değilseler böyle filmleri kolayca reddedebilirler.

* Chennai, Shaji. (2011) "Ritwik Ghatak – An Unwanted Film Maker " [\(link\)](#)

Bu gerçekten de böyle olagelmıştır. Bugün büyük sanatsal yaratılar olarak kabul edilen pek çok film, gösterildikleri dönemde yıkıcı finansal felaketlere sebep oldular. Bu, duyguları zihnimizin derinliklerine yavaşça sokan duyarlı sanat filmlerinin kaderidir çoğunlukla.

Aynı makalesinde, **Dasgupta** özellikle bir noktayı vurgular.

Bir filmin kültürel arka planı, onun ifadesinin anlamını geniş ölçüde belirler. Bu, filmde çizilen kültüre hiçbir aşinalığı olmayan izleyicinin kişisel takdir kapasitesini etkileyebilir.

Bu doğru mudur?

Müzik hakkındaki tartışmalarda kültürel faktörleri göz ardı etmekle suçlandım. Şunu deneyimledim ki, bir kültürel duyarlılığın anlaşılması bir sanat çalışmasının detaylı analizine yardım ederken, bunun yokluğu herhangi bir sanat çalışmasından keyif alınmasına engel değildir. Nepal diline ve kültürüne tamamen yabancı biriyim ama Nepal halk müziğinin bir tutkunuyum. Müzik evrensel cazibesi olan ayrı bir lisandır. Her yüksek sanat çalışması eşsiz bir evrensel dilin buna benzer bir yaratımıdır.

Bengalli film yönetmeni **Ritwik Ghatak**'ın eserleri hakkında konuşurken **Dasgupta** cahil, okumamış ve kültürel yönden toy fanların muhtemelen herhangi bir büyük sanat eserini kabul etmeyeceklerini söylemişti. Onun iddiasıydı ki, Ghatak'ın filmleri Bengal kültür ve tarihiyle derinden bağlantılı olduklarından, Bunun ayırıcılığı olmayan herhangi bir izleyici Ghatak'ın filmlerini anlayıp içselleştiremeyecektir. Ama herhangi bir izleyici herhangi bir sanatsal çalışmayı takdir etmek için böyle bir bilgiye gereksinmekte midir?

Çocukluğumda komşumuz olan **Thadathil Vijayan**'ı hatırlıyorum. İyi bir ressam ve heykeltıraş olmasına rağmen ancak arada sırada birkaç politik parti afiş ya da pankartı çizimi işi alırdı. Dolayısıyla, inanılmaz fakirlik içinde bir çiftlik işçisi olarak yaşamaktaydı. Yakın bir kasabadaki bir film kulübünün aktif bir üyesiydi. Ancak beş yıllık bir eğitim görmüşken, İngilizce kelimeleri okuyamıyordu bile. Ama 'sanat filmi' terimini ilk ondan işittim. **Eisenstein**, **Kurosawa** ve **Satyajit Ray** gibi ustaları ondan öğrendim. **Ghatak**'ı bana ilk anlatan kişi oydu. Onun ateşli bir hayranıydı.

Ghatak'ın filmlerini uzun yıllar sonra gördüm. Bengal dilini, kültürünü ya da tarihini bilme avantajım olmaksızın filmlerini derinden sevdim. İyi bir film,

kültürleri aşan duygusal ifadelerin bir aracı olarak hizmet görür. Çoğu **Ghatak** filmi, sonsuza kadar bizle kalan böyle nadir duyarlılıkların ifadeleridir. Basit tarzdaki sakin adımlarla ilerleyen filmlerde sıradan ve basit insanların hayatları aracılığıyla hayatın karmaşık fikirlerini ve duyarlı anlarını seyircinin önüne serer. Hint hayat tarzının hislerini, geleneklerini ve kalıntılarını verdiğinden, onun filmleri selüloide aktarılmış şiirler gibi görünür.

Bugün sinemanın ciddi fanları arasında klasik bir kahraman kabul edilen **Ghatak**, bugünlerde daha az takdir edilmekte ve daha az anlaşılmaktadır. Filmlerinin çoğu Bengal'de boş salonlarda dönmüştür.1953'te tamamlanan bu film, o hayattayken gösterime girmedi. 24 yıl sonra, onun bu dünyadan göçüşünden bir yıl sonra, 1977'de film ilk defa gösterildi. Satyajit Ray **Naagarik** eğer **Pather Panchali**'den önce gösterime çıkmış olsaydı, alternatif Hint sinemasının ilk ürünü olacağı görüşünü ileri sürmüştür. **Jean Renoir** etkisi taşımasına rağmen, **Naagarik** modern Hint filmi için bir model olarak kalır. Onun eşsiz anlatım tarzı ve yönetimi, filmi Hint filmleri için önemli bir mihenk taşı yapar. Öne çıkan yönlerinden biri, **Hariprasanna Das** tarafından yapılan kısa ama duygusal arkaplan müziğidir. Filmin şekli, özellikle melodram duygusu açısından, yönetmenin sonraki filmlerinin habercisidir.

Ghatak melodramı her zaman gerçekçi anlatımdan daha aşağıda gören biri değildi. Hint sineması söz konusu olduğunda, gerçekçilik dokunuşlu melodram onunla başlar ve biter. Filmlerinde melodram alternatif bir gerçekçilik formudur. **Ghatak** düşünce ve hislerini izleyiciye tekrarlı anlatılar ve rastlantıların bilinçli kullanımıyla aktarır. Hem halk sanatı türlerinde ve tiyatrodaki eğitim almış biri olarak, hem de geleneksel değerler tabanına inanan biri olarak, melodramı anlatısının aracı olarak seçmiştir. Onun melodramı Hint folklorü ve klasik unsurlarla ve **Bertolt Brecht**'in batılı sahne araçlarıyla örülmüştür.

Ghatak Hint Halk Tiyatrosu Birliği'nde (Indian People's Theatre Association) aktör, yönetmen ve yazar olarak çalışmakta olduğu günlerde bu formu neredeyse mükemmelleştirmişti. Bunu 1963'teki makalesi "Sinema ve Ben"de anmaktadır: "Melodram çokça eleştirilen bir anlatı şeklidir. Fakat sadece bununla ulusal film ortaya çıkacaktır." 1974'teki bir röportajında bunu açmıştır: "Melodramdan korkmuyorum. Onu bir araç olarak kullanmak sahne sanatçısının doğuştan kazanılmış hakkıdır. Bu, sanatta çok önemli bir ifade şeklidir."

Ghatak gerçekten eşsiz bir yönetmendi. Onun sanatı hayatın bütün dalları ile kendini kutlamaya inanır. O kendi akıcı resimlendirme tarzını umudu, hayal kırıklığını, meraklılığı, gülmeyi ve gözyaşlarını bir potada eriterek yaratıyordu. Açıklaması şöyleydi:

Ne 'eğlence' etiketine inanıyor, ne de sloganlaştırmayı kabul ediyorum. Bu evren, bu dünya, uluslararası durumlar, ülkem ve halkım üzerine derin düşünmeyi tercih ediyorum. Onlar için film yapmayı seviyorum. Bunda bugün başarısızlığa uğramış olabilirim. Ama Zaman ve insanlar sadece karar vermek durumundadır.

Ritwik Kumar Ghatak 4 Kasım 1925'te Dhaka'da doğdu. Dhaka, 19. yüzyılın başlangıcında, Kalküta gibi, çok yüzlü kültürel aktivitelerin merkeziydi. Çoğu sivil hareket oralardan şekillendi. Bağımsızlık ve Ayrışma'yı takiben, isyan ve kıtlık korkusundan göçen yüzbinlerce insanla birlikte, Ghatak ve ailesi Kalküta'ya geldi. Ghatak Bengal'in ayrışmasının acısını sonuna kadar çekti. Onun düşüncesinde, kendini bir sığınmacı görmek, temel kültüre yabancılaşmanın bir metaforu ve kişinin kendi kimliğini boykotuydu. Filmlerindeki karakterlerin çoğu topraklarını ve yaşam alanlarını yitiren insanlardır.

Ghatak Komünist harekete katıldı ve kültürel organ olan IPTA'da aktif görev aldı. Dramaya atılmadan önce, Ghatak edip olmak istedi, ancak bunun geniş halk katılımının olduğu bir ifade şekli olarak görmedi. Geniş halk katılımı içeren form için olan bu arayış onu sinemaya taşıdı. Söylediği şuydu:

Çevremdeki realiteyi anlatmak istiyorum. İnsanlara haykırmak istiyorum. Bugün sinema bir başına buna uygun tek araç görünmektedir. Şöyle ki, eserim, bitirir bitirmez milyonlarca insana ulaşabilir. Ben insanlar için film yaparım.

Ama Ghatak çoğu durumda sinemanın kendisi için doğal bir ortam olmadığını itiraf etmek durumunda kalmıştır. Filmleri dikkatsizlik ve görüntüye aktarmadaki belli teknik hatalardan doğan olumsuzluklardan çokça muzdariptir. Buna karşın, onlar bizim zihni şekillendirmemizde müziğin ham formlarında deneyimlediğimiz acılar ve hazlar geliştirirler.

Ghatak sinema dünyasına 1950'de **Nimai Ghosh** tarafından yapılan **Chinaamul** (Yerinden Edilmiş) filminde yönetmen yardımcısı ve aktör olarak girdi. İlk filmi **Naagarik**'i gösterime sokmayı başaramaması üzerine ağır bir

borcun altına girdi. Bombay'a geçti ve orada bir süre için Filmistan Stüdyoları'nda çalıştı. **Hrishikesh Mukherj**'nin yönettiği *Musafir* (1957) ve **Bimal Roy**'un yönettiği *Madhumathi* (1958) filmlerinin senaryoları üzerinde çalıştı. Onun IPTA'daki yoldaşı **Salil Chowdhury** her iki filmin de müziklerini yaptı. Daha sonra 1958'de, Ghatak'ın filmi *Baari Theke Paaliye*'nin (Firari) müziklerini besteleyen de oydu.

Kalküta'ya dönüşünün ardından, Ghatak 1958'de *Ajantrik*'i (Makinesiz) yönetti. Bu, eski ve kiralık arabasına tutkuya varacak derecede aşık olan bir kiralık araç şoförünün hikayesiydi. Film, izleyicinin gözlerinin önüne o arabada seyahat eden, hayatın farklı yollarından insan tiplerini kapsayan çok geniş bir kanvas hikaye serer. Bengal'in ünlü sarod maestrosu, Üstad Bahadur Khan, pek çok Ghatak filmine yaptığı gibi, *Ajantrik* için de duygulu ama içe işleyen müzik bestelemiştir.

Meghe Daake Thaara, 1960, GHATAK

Meghe Daake Thaara, Ghatak'ın en sevilen, en büyük ve tek ticari başarısıdır ve 1960'ta gösterime çıkmıştır. Bengal'in parçalanmasıyla ilgili sosyal ve ekonomik

sorunlar, filmin ana temasıdır. **Meghe Daake Thaara** önemli bir müzikal filmidir. Ünlü Hansadhwaniraga numarası 'Laagi Lagan Pathi Sakhi' gibi pek çok Hindistaniraga temelli şarkılar içerir. Film, **Hemant Kumar** tarafından yorumlanan, **Tagore**'un ünlü 'Je Raathe More Dwaar Khuli'sinin (Bu Fırtınalı Gecede Kapılarım Açık) de aralarında olduğu, pek çok Rabindra Sangeet parçasıyla zenginleştirilmiştir.

Komal Gandhar filmi 1961'de gösterime girdi. Bir müzik notası için sözdü. Gandhar Ga'ya, müzik skalasındaki üçüncü notaya atıftı. Komal Gandhar, iki 'Ga' arasındaki daha yumuşak Ga'yı ifade etmektedir. Aşağı yukarı, Batı'daki mi bemol müzik notasına denk gelmektedir. Ancak film müzikle ilgili değildir. Drama trupları ve sahne dramlarıyla ilgilidir.

En sevdiğim Ghatak filmi **Subarnarekha** (*Altın Hattı*). Bu, Bengal'de altın rengi suları olan bir nehrin adıdır. Bu, ateşli mekanik gerçekçilik yerine melodramı kullanan nadir bir filmidir. Diğer büyük Ghatak filmleri gibi bu film de halka arzdan tümüyle geri tutuldu. Bugün yapıt selüloide aktarılmış klasik bir şiir ve Hint film tarihinde bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Şarkılar filme dramatik bir tempo ve aldatıcı bir realizm katar. Filmde yedi şarkı bulunmasına rağmen, bütün duygusal anlar bir şarkıyla bir arada tutulurlar. Filmin bayan başrolü olan Sita çocukluk günlerinden beri bu şarkıyı söyler. Tepeler boyunca otururken de, Subarnarekha'nın kıyısında yürürken de 'Aaj Daaner Khethe Roudra Chaayai Luko Choorie Kela' daima onun dudaklarındadır. Basit bir müziği olan şarkı, Bengal'in kırsal manzarasının doğal güzelliğini anlatır.

Bugün güneş ışığı ve gölgeler çeltik tarlalarında saklambaç oynuyorlar
Bugün mavi göklere birileri beyaz bulutlardan kayıklar salmış
Bugün arılar sabah güneşi ışınlarını toplamayı çiçeklerdeki bala tercih ediyorlar
Bugün en iyisi kalplerimizin özüne doğayı içmek için dışarda kalalım
Bugün eve gitmeyelim

Subarnarekha'nın ticari başarısızlığından sonra, Ghatak bir yapımcı bulamadı. Cesaretle kendi adına iki filmin yapımcılığını üstlendi. **Titash Ekti Nadir Naam** (Titash'tır Nehrin Adı) ve **Jukti, Thakko Aar Gappo** (Aygıt, Mantık ve Hikaye) adlı bu yapımların ikisi de asla hakkıyla gösterilmedi. Bu zaman zarfında, Poona Film Enstitüsü'ndeki fakülteye katıldı. Sonradan bu yılları hayatının 'en güzel yılları' olarak hatırlayacaktır.

Subarnarekha, 1962, GHATAK

Ancak Film Enstitüsü'nün disiplinine ve otoriter yönlerine uyum sağlayamayarak, kısa süre sonra oradan ayrıldı. Bununla beraber, orada geçirdiği zaman boyunca, eğitim gören öğrencilerden bazıları üzerinde silinmez izler bıraktı. Onlar, yetmişlerde ve seksenlerde Hint sinema dünyasının önemli yaratıcıları olarak ortaya çıktılar. **Kumar Sahni, Mani Kaul, Syed Mirza, Adoor Gopalakrishnan, Ketan Mehta** ve **John Abraham** onun önemli öğrencilerinden bazılarıydı.

Ghatak kurumları yıkmak üzerine güçlü bir entelektüel eğilim, araştırmacı bir beyin ve oldukça tez canlı bir dürüstlikle yaşadı. Çok doğrudan, sorgulaması imkansız ve birlikte yaşanması zor bir kişiydi. Tüm yerleşik öncüllerle sürekli kavga halindeydi. Film Festivali çevrelerini ve film ödülleri sertçe eleştirirdi. Filmlerini sosyal değişimin aracı olarak gördü. Ama toplumu onun işlerini anlamadı. Filmlere gidenlerin çoğunluğu tarafından görmezden gelindi. Yapımcılar tarafından reddedildi. Hayatı boyunca önemli film eleştirmenleri onu görmezden geldiler. Bir alkolik ve tüberküloz hastası olarak, beş parasız öldü.

Malayalam sinemasının ilk doruklarından biri olarak bilinen **John Abraham**, **Ghatak**'ı, nihilizminden sarhoşluk zamanlarına değin her yönüyle izleyen biriydi.